

Adolygiad Gofal Llygaid – Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg

Blwyddyn archwilio: 2024

Dyddiad cyhoeddi: Chwefror 2026

Mae'r ddogfen hon wedi'i pharatoi fel rhan o waith a gyflawnir yn unol â swyddogaethau statudol.

Os derbynnir cais am wybodaeth y gall y ddogfen hon fod yn berthnasol iddo, tynnir sylw at y Cod Ymarfer a gyhoeddwyd o dan adran 45 o Ddeddf Rhyddid Gwybodaeth 2000. Mae'r cod adran 45 yn nodi'r arfer wrth ymdrin â cheisiadau a ddisgwylir gan awdurdodau cyhoeddus, gan gynnwys ymgynghori â thrydydd partïon perthnasol. Mewn perthynas â'r ddogfen hon, mae Archwilydd Cyffredinol Cymru ac Archwilio Cymru yn drydydd partïon perthnasol. Dylid anfon unrhyw ymholiadau ynghylch datgelu neu aildefnyddio'r ddogfen hon at Archwilio Cymru yn swyddog.gwybodaeth@archwilio.cymru.

Rydym yn croesawu gohebiaeth a galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg. Ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi. Rydym yn croesawu gohebiaeth a galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg. Ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi.

Cynnwys

Adroddiad cryno

Ynglŷn â'r adroddiad hwn	4
Negeseuon allweddol	5
Argymhellion	6

Adroddiad manwl

Gweithio mewn partneriaeth ranbarthol	8
Bwrdd lechyd yn cynllunio ar gyfer gwasanaethau gofal llygaid	10
Trefniadau arweinyddiaeth a llywodraethu	13
Perfformiad offthalmoleg	15
Rheoli'r risg o niwed	19

Atodiadau

Atodiad 1 – Dulliau archwilio	20
Atodiad 2 – Meini prawf archwilio	22
Atodiad 3 – Ymateb y rheolwyr	25

Adroddiad cryno

Ynglŷn â'r adroddiad hwn

- 1 Mae gwasanaethau gofal llygaid yn dod yn bwysicach wrth i boblogaeth y DU heneiddio. Mae poblogaeth sy'n heneiddio yn golygu bod mwy o achosion o gyflyrau llygaid sy'n gysylltiedig ag oedran, fel cataractau, dirywiad macwlaidd sy'n gysylltiedig ag oedran a glawcoma. Mae llawer ohonynt, os cânt eu dal yn gynnar, yn aml yn gallu cael eu rheoli'n effeithiol gyda thriniaethau a meddyginiaethau presennol. Ond gall oedi hefyd arwain at fwy o risg o niwed a cholli golwg anadferadwy. O ganlyniad i'r risg uwch o niwed, yn 2019 cyflwynodd GIG Cymru y 'Mesur Gofal Llygaid' sy'n ddull o flaenoriaethu a mesur amseroedd aros yn seiliedig ar gyflwr clinigol a risg o niwed. Mae aros offthalmoleg hefyd yn parhau i gael eu cofnodi a'u hadrodd fel rhan o'r metrigau amser atgyfeirio at driniaeth ehangach.
- 2 Ym mis Mawrth 2021, cyhoeddodd Llywodraeth Cymru [Gofal Iechyd Llygaid GIG Cymru - Dull Dyfodol ar gyfer Gwasanaethau Optometreg](#). Mae'r cynllun yn rhagweld twf hirdymor yn nifer yr achosion o gyflyrau llygaid mawr dros yr 20 mlynedd nesaf, gan gynnwys:
 - cynnydd o 47% yn nifer y bobl â dirywiad macwlaidd sy'n gysylltiedig ag oedran;
 - cynnydd o 50% yn nifer y bobl sydd â cataractau; ac
 - Cynnydd o 44% yn nifer y bobl sy'n byw gyda glawcoma.
- 3 Ar ddiwedd mis Mai 2025, ledled Cymru, roedd 32,683 o lwybrau cleifion offthalmoleg wedi aros dros flwyddyn am driniaeth a 1,730 dros ddwy flynedd, a 20,283 dros flwyddyn ar gyfer eu hapwyntiad cleifion allanol cyntaf¹. Y tri bwrdd iechyd sydd â'r sefyllfa fwyaf heriol mewn perthynas ag aros offthalmoleg yw byrddau iechyd Prifysgol Caerdydd a'r Fro a Chwm Taf Morgannwg.
- 4 O ystyried yr heriau hyn, ymrwymodd Byrddau Iechyd Prifysgol Aneurin Bevan, Caerdydd a'r Fro a Chwm Taf Morgannwg i weithio mewn partneriaeth a lansiodd Strategaeth Offthalmoleg Ranbarthol De-ddwyrain Cymru 2022-2025 (y strategaeth ranbarthol). Bwrdd Iechyd Prifysgol Aneurin Bevan yw'r sefydliad arweiniol ar gyfer y rhaglen offthalmoleg ranbarthol. Mae'r Archwilydd Cyffredinol wedi cynnwys adolygiad o wasanaethau gofal llygaid yn ei gynlluniau archwilio lleol ar gyfer y tri bwrdd iechyd.
- 5 Mae'r adroddiad hwn yn nodi canfyddiadau ein gwaith ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg (y Bwrdd Iechyd). Fe wnaethom adolygu cynlluniau lleol a rhanbarthol i wella gwasanaethau gofal llygaid, trefniadau arweinyddiaeth i yrru gwelliannau a mynd i'r afael â rhwystrau i gynnydd; ac a yw'r Bwrdd Iechyd yn rheoli'n weithredol y niwed sy'n deillio o aros offthalmoleg hir.

¹ Ffynhonnell y data: Atgyfeirio at amseroedd triniaeth, Llywodraeth Cymru.

- 6 Mae'r gwaith wedi'i wneud i helpu i gyflawni dyletswydd statudol yr Archwilydd Cyffredinol o dan adran 61 o Ddeddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004 i fod yn fodlon bod gan y Bwrdd lechyd drefniadau priodol ar waith i sicrhau defnydd effeithlon, effeithiol ac economaidd o'i adnoddau. Cyflawnwyd ein gwaith yn unol â safonau archwilio INTOSAI². Mae **Atodiadau 1 a 2** yn rhoi mwy o wybodaeth am ein gwaith.

Negeseuon allweddol

Casgliad cyffredinol

- 7 Mae'r Bwrdd lechyd wedi lleihau'r aros offthalmoleg hiraf ond nid yw'n cyrraedd targedau adfer gofal wedi'u cynllunio eto. Mae perfformiad yn erbyn y 'mesur gofal llygaid' yn wael sy'n cynyddu'r risg o niwed y gellir ei osgoi.
- 8 Yng nghyd-destun yr heriau hyn, mae angen cryfhau cynllunio lleol o wasanaethau gofal llygaid, ehangu cwrpas gweithio rhanbarthol a sicrhau cynnydd pellach mewn cynhyrchiant ac effeithlonrwydd.

Materion allweddol

Gweithio mewn partneriaeth ranbarthol

- Mae cyflwyno'r dull gofal llygaid rhanbarthol yn nodi cyfeiriad teithio cadarnhaol. Fodd bynnag, roedd yn araf i ddechrau ac yn gwyro oddi wrth ei uchelgeisiau gwasanaeth arbenigol gwreiddiol trwy ganolbwyntio ar greu capasiti gwasanaeth tymor byr ar gyfer gweithdrefnau cataract.
- Mae'r dull cataract rhanbarthol yn targedu aros hir, ond nid yw'n gwneud gwahaniaeth sylweddol ar nifer cyffredinol y cleifion sy'n aros am driniaeth.
- Mae trefniadau llywodraethu i oruchwylio cyflawni strategaeth ranbarthol ar waith, ond gall y broses ar gyfer gwneud penderfyniadau ar achosion busnes fod yn araf ac yn feichus sy'n cynnwys sawl grŵp ar draws y tri bwrdd ieuchyd.

Bwrdd lechyd yn cynllunio ar gyfer gwasanaethau gofal llygaid

- Mae'r Bwrdd lechyd yn gweithredu ar bwysau tymor byr ond mae angen cynllun hirdymor i helpu i sicrhau bod gwasanaethau gofal llygaid yn diwallu anghenion presennol a chynyddol yn y dyfodol. Er bod y Bwrdd lechyd yn cymryd camau i wella effeithlonrwydd ei wasanaethau gofal llygaid, mae angen iddo wella cynhyrchiant llawfeddygol a lleihau aneffeithlonrwydd cleifion allanol.

² Sefydliad Rhyngwladol y Goruchaf Sefydliadau Archwilio

Arweinyddiaeth a llywodraethu

- Mae strwythurau gweithredol, clinigol a gweithredol da ac arweinyddiaeth i yrru gwelliannau mewn gwasanaethau gofal llygaid aciwt. Yn gyffredinol, mae risgiau gwasanaeth gofal llygaid gweithredol yn cael eu rheoli'n dda ac mae goruchwyliaeth resymol o'r gwasanaethau gofal llygaid gan y Bwrdd a'r pwyllgor. Fodd bynnag, mae lle i wella sut mae pwyllgorau'n goruchwyllo gwasanaethau offthalmoleg gan gynnwys ei adroddiad sbotolau a diweddariadau cynnydd ar adolygiad offthalmoleg GIRFT.

Perfformiad offthalmoleg

- Er bod y Bwrdd lechyd wedi lleihau ei aros 'dwy flynedd' hiraf yn sylweddol, mae ganddo nifer fawr o gleifion gofal llygaid yn aros am amser hir. Mae hefyd wedi methu â chyrraedd targed mesur gofal llygaid Llywodraeth Cymru, gan syrthio yn sylweddol yn is na'r targed o 95%.

Rheoli'r risg o niwed

- Er bod y Bwrdd lechyd yn cymryd camau i reoli'n rhagweithiol y risg o niwed sy'n deillio o oedi ar restr aros offthalmoleg, mae tystiolaeth bod rhai cleifion yn profi niwed y gellir ei osgoi.

Argymhellion

- 9 Rydym wedi nodi argymhellion sy'n deillio o'r archwiliad hwn yn **Arddangosyn 1**. Mae ymateb y Bwrdd lechyd i'n hargymhellion wedi'i grynhoi yn **Atodiad 3**.

Arddangosyn 1: argymhellion

Argymhellion

Strategaeth offthalmoleg ranbarthol

- A1 Er mwyn cynyddu cyflymder cyflawni, dylai partneriaid rhanbarthol gyflymu prosesau gwneud penderfyniadau ar gyfer cytuno ar achosion busnes. **(gweler paragraff 17)**
- A2 Dylai partneriaid rhanbarthol ddatblygu cynllun adnoddau, i ddeall yn well ymrwymiad gweithredol a chlinigol sydd ei angen gan bob sefydliad partner i gyflawni pob cam o'r strategaeth yn realistig. **(gweler paragraff 18)**
- A3 Dylai partneriaid rhanbarthol gytuno ar amserlenni realistig ond priodol uchelgeisiol ar gyfer tri cham Strategaeth Offthalmoleg Ranbarthol Deddwyrain Cymru. **(gweler paragraff 18)**

Argymhellion

Datblygu cynllun gofal llygaid cynaliadwy

A4 Dylai'r Bwrdd lechyd ddatblygu cynllun gofal llygaid ar frys, gan geisio mynd i'r afael â heriau presennol ac yn y dyfodol. Dylai'r Bwrdd lechyd sicrhau bod y cynllun:

- yn seiliedig ar y galw presennol a rhagamcanedig am wasanaethau yn y dyfodol;
- yn cynnwys cynlluniau capasiti yn seiliedig ar lefelau realistig uchelgeisiol o gynhyrchiant;
- wedi'i gostio, o leiaf, ar gyfer y tymor canolig (3-5 mlynedd);
- wedi'i gefnogi gan gynlluniau adnoddau h.y. ariannol, gweithlu (yn enwedig staffio meddygol) a seilwaith, sy'n adlewyrchu modelau gwasanaeth cynaliadwy;
- wedi'i gefnogi gan gamau gweithredu cyflawni clir a cherrig milltir; ac
- cymeradwywyd gan y Bwrdd. (**gweler paragraff 28**)

Adroddiad plymio dwfn offthalmoleg

A5 Oherwydd risgiau parhaus o aros offthalmoleg hir, dylid darparu adroddiad 'sbotolau' offthalmoleg wedi'i ddiweddarau i'r Pwyllgor Ansawdd, Diogelwch a Phrofiad a/neu'r Pwyllgor Cyflenwi Gweithredol i gefnogi goruchwyliaeth a gweithredu parhaus. Dylai'r adroddiad gynnwys (**gweler paragraff 39**):

- trosolwg cynhwysfawr o amseroedd aros offthalmoleg cyfredol;
- gwybodaeth am niwed y gellir ei osgoi gan gleifion o ganlyniad i aros am driniaeth;
- camau lliniaru ar waith; ac
- amlinelliad o gynlluniau tymor hwy ar gyfer gwasanaethau gofal llygaid.

Argymhellion GIRFT offthalmoleg, diweddariadau ar lefel Bwrdd

A6 Dylai'r Bwrdd lechyd ddarparu diweddariadau arferol i bwyllgor priodol ar ei gynnydd wrth weithredu argymhellion offthalmoleg GIRFT. (**gweler paragraff 40**)

Adroddiad manwl

Gweithio mewn partneriaeth ranbarthol

- 10 Fe wnaethom ystyried a yw'r strategaeth offthalmoleg ranbarthol yn cefnogi darparu gwasanaethau offthalmoleg gynaliadwy, ac a oes trefniadau llywodraethu priodol ar waith i gefnogi ei gweithredu.
- 11 Canfuom , **er ei fod bellach yn symud ymlaen, bod darparu'r dull gofal llygaid rhanbarthol yn araf i ddechrau ac yn gwyro oddi wrth ei uchelgeisiau gwasanaeth arbenigol gwreiddiol trwy ganolbwyntio ar greu capasiti gwasanaeth tymor byr.**
- 12 Yn 2022, lansiodd Byrddau Iechyd Prifysgol Caerdydd a'r Fro, Cwm Taf Morgannwg ac Aneurin Bevan [Strategaeth Offthalmoleg Ranbarthol 2022-2025](#) (y strategaeth ranbarthol). Mae'n ymateb i faterion allweddol o Adolygiad Pyott 2021³, gan gynnwys galw cynyddol, capasiti arbenigol cyfyngedig, a dibyniaeth ar ddarparwyr Saesneg.
- 13 Mae'r strategaeth yn nodi gweledigaeth glir ar gyfer gwasanaethau cynaliadwy, o ansawdd uchel. Ei nod yw sefydlu Canolfan Ragoriaeth Ranbarthol a darparu gofal llygaid cymhleth yn rhanbarthol, tra bod gofal llai cymhleth yn cael ei ddarparu yn agosach at gartrefi cleifion.
- 14 Mae'r strategaeth ranbarthol yn nodi risgiau clinigol allweddol, gan gynnwys colli golwg o aros hir, galw cynyddol, a phrinder gweithlu. Mae'n gosod targedau lefel uchel ar gyfer 2023–2025, gan gynnwys gwasanaethau cataract ac argyfwng estynedig, gwasanaeth vitreoretinal rhanbarthol, datblygu'r gweithlu, a chynlluniau ar gyfer Canolfan Ragoriaeth Ranbarthol.
- 15 Bwrdd Iechyd Prifysgol Aneurin Bevan yw'r arweinydd rhanbarthol ar gyfer y dull partneriaeth newydd, gyda chyfranogiad ac ymgysylltu gan ei bartneriaid rhanbarthol. Mae'r rhaglen wedi'i rhannu'n dri cham gyda cherrig milltir blynyddol, y rhain yw:
 - erbyn 2023: Bydd ehangu rhanbarthol mewn capasiti ar gyfer cataractau yn cael ei ddefnyddio'n llawn, bydd y Gwasanaeth Retinol Vitreo Rhanbarthol yn weithredol, bydd Gofal Anafiadau Llygaid Rhanbarthol a Gofal y Tu Allan i Oriau ar waith (**Cam 1**).
 - erbyn 2024: Bydd Ymchwil, Arloesi a Datblygu wedi'u sefydlu'n dda, bydd Rhaglen Datblygu'r Gweithlu ar waith (**Cam 2**).
 - erbyn 2025: Bydd cyllid rhwydwaith y Ganolfan Ragoriaeth Ranbarthol yn cael ei gytuno (**Cam 3**).
- 16 Er bod trefniadau llywodraethu i oruchwylio cyflawni strategaeth ranbarthol yn glir, mae risg bod y strwythur yn rhy gymhleth, gan achosi oedi. Mae'r Bwrdd Rhaglen Offthalmoleg Ranbarthol yn cyfarfod yn fisol ac yn cael ei gefnogi gan y Grŵp Cyflenwi a Datblygu. Mae gan y ddau amcanion clir, rheolaeth effeithiol, ac ymgysylltiad clinigol cryf gan bob bwrdd iechyd. Mae'r Bwrdd Rhaglen yn adrodd i'r

³ [Adolygiad Allanol o Wasanaethau Gofal Llygaid yng Nghymru \(rcophth.ac.uk\)](#) a gynhaliwyd gan Andrew Pyott

Bwrdd Goruchwyllo Portffolio Rhanbarthol, sy'n goruchwyllo'r holl raglenni rhanbarthol. Ym mis Ebrill 2025, cyfarwyddodd Ysgrifennydd y Cabinet dros Iechyd a Gofal Cymdeithasol y rhanbarth de-ddwyrain i sefydlu cyd-bwyllgor rhanbarthol ymhellach yn ystod 2025–26.

- 17

Er bod penderfyniadau'n cael eu gwneud trwy'r grwpiau llywodraethu sefydledig, maent hefyd yn cael eu gwneud ar wahân gan bob bwrdd iechyd. Er enghraifft, roedd angen cymeradwyaeth yr achos busnes ar gyfer gwasanaethau cataract rhanbarthol mewn deg cyfarfod gwahanol, gan arwain at oedi. Mae creu'r cyd-bwyllgor rhanbarthol yn cyflwyno cyfle i ystyried hefyd sut mae awdurdod dirprwyedig a phrosesau gwneud penderfyniadau yn cael eu symleiddio (**Argymhelliad 1**).
- 18

Nod Cam 1 y strategaeth oedd ehangu gwasanaethau rhanbarthol allweddol erbyn 2023, ond mae'r cynnydd cyffredinol wedi bod yn arafach na'r disgwyl. Roedd y ffocws ar greu capasiti gwasanaeth cataract rhanbarthol yn bragmatig oherwydd yr ôl-groniad rhestr aros, ond yn araf i symud ymlaen. Mae elfennau eraill o'r strategaeth ranbarthol hefyd wedi bod yn arafach i'w cyflawni, yn enwedig y rhai a nodir yng nghamau 2 a 3 uchod sy'n ymwneud â chanolfan ragoriaeth ac ymchwil arbenigol. Mae yna lawer o ffactorau sy'n cyfyngu ar gynnydd. Mae hyn yn cynnwys y ffocws ar gynllunio tymor byr sy'n tynnu sylw oddi wrth y blaenoriaethau tymor hwy, a heriau gweithlu gweithredol a chlinigol (**Argymhelliad 2**). Er mwyn helpu i fonitro cyflawni strategaeth yn well, mae angen adrodd yn gliriach yn erbyn yr ymrwymïadau strategaeth wreiddiol, gan nodi amserlenni cyflawni clir (**Argymhelliad 3**).
- 19

Mae'n amlwg bod y trefniadau rhanbarthol newydd yn creu gweithgaredd gwasanaeth newydd yn ogystal â'r gweithgaredd craidd a ddarperir gan bob Bwrdd Iechyd. Ym mis Gorffennaf 2023, cytunodd Llywodraeth Cymru ar gyllid rheolaidd o £7 miliwn i gyflawni'r Achos Busnes Cataractau Rhanbarthol. O ddechrau araf, yn enwedig oherwydd heriau recriwtio yng nghanolfan ogleddol Nevill Hall, mae lefelau'r gweithdrefnau cataracta bellach wedi cynyddu (**Arddangosyn 2**).

Arddangosyn 2: cyflwyno gweithdrefnau cataracta wedi'u proffilio a'u gwirioneddol wedi'u hwyluso gan gyllid rheolaidd gan Lywodraeth Cymru, yn ôl canolfan gyflenwi

Blwyddyn ariannol	Darparwr	Proffilio	Gwirioneddol
2023-24	Hwb deheuol	2905	2764
	Hwb gogleddol	39	26
	Ar gontract allanol rhanbarthol	750	676
	Cyfanswm	3694	3466

2024-25	Hwb deheuol	2049	1930
	Hwb gogleddol	950	846
	Ar gontract allanol rhanbarthol	1308	1308
	Cyfanswm	4307	4084

Ffynhonnell: Bwrdd Iechyd Prifysgol Aneurin Bevan

- 20
- Er bod y dull cataract rhanbarthol yn targedu aros hir, nid yw'n gwneud gwahaniaeth sylweddol ar nifer cyffredinol y cleifion sy'n aros ar draws y rhanbarth. Mae'r cyllid a ddefnyddir ar gyfer gweithio rhanbarthol yn cael ei ddefnyddio i drin cleifion sy'n aros am amser hir am wasanaethau cataractau. Fodd bynnag, mae mwy o bobl ar y rhestr aros offthalmoleg atgyfeirio at driniaeth nawr nag yr oedd ym mis Mawrth 2023. Ym mis Mawrth 2023, roedd 45,930 o gleifion yn aros ar draws y rhanbarth a chynyddodd hyn i 54,977 erbyn 2025. Ar gyfer cataractau, ym mis Mawrth 2023 roedd 18,998 o gleifion yn aros ar draws y rhanbarth, cynyddodd hyn i 23,289 erbyn mis Mawrth 2025. Heb y buddsoddiadau rhanbarthol, byddai'r sefyllfa wedi bod yn waeth, ond nid yw'r trefniadau rhanbarthol eto yn arwain yn sylweddol at leihau lefel gyffredinol o aros offthalmoleg.
- 21
- Ym mis Hydref 2024, dyfarnodd Llywodraeth Cymru £7.5 miliwn o gyllid di-dro arall i'r rhanbarth i helpu i leihau'r aros hir, yn enwedig y rhai sy'n aros mwy na 2 flynedd. Yn dilyn argymhellion y Grŵp Cyngori Gweinidogol, a chefnogaeth £19.5 miliwn o gyllid nad yw'n rheolaidd, efallai y bydd y rhanbarth yn cynyddu ei ddefnydd o'r sector annibynnol ymhellach yn ystod 2025-26.
- 22
- Er mwyn cefnogi mynediad cyfartal i driniaeth, nid yw capasiti rhanbarthol wedi'i ddosbarthu'n gyfartal ar draws y tri bwrdd iechyd. Yn hytrach, mae wedi canolbwyntio ar gleifion sydd wedi bod yn aros hiraf. Oherwydd nad yw'r gyfran o aros hir iawn yr un fath ar draws y byrddau iechyd, mae Llywodraeth Cymru wedi darparu mwy o gyllid rhanbarthol i Fwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg na'r lleill. Nod y dyraniad targedu hwn yw lleihau rhestrau aros mewn ffordd sy'n hyrwyddo tegwch ar draws y rhanbarth. Er efallai na fydd hyn yn ymddangos yn 'gyfran deg', mae'n adlewyrchu dull ymarferol a theg o fynd i'r afael ag amrywiaeth mewn mynediad ar draws y rhanbarth. Mae'r dull hwn hefyd yn cael ei gefnogi gan dîm archebu rhanbarthol, gan helpu i sicrhau mynediad mwy cyson at driniaeth.

Bwrdd Iechyd yn cynllunio ar gyfer gwasanaethau gofal llygaid

- 23
- Er mwyn sicrhau bod cleifion yn derbyn gofal llygaid amserol mewn lleoliad priodol, ac atal niwed anadferadwy, mae'n hanfodol bod gan y Bwrdd Iechyd gynllun clir i wella ei wasanaethau gofal llygaid presennol, cymunedol ac ysbytai a datblygu

model gofal cynaliadwy ar gyfer y dyfodol. Fe wnaethom ystyried a oes cynlluniau realistig i wella gwasanaethau gofal llygaid ar lefel leol, gan ystyried a yw:

- mae gan y Bwrdd Iechyd gynllun cytunedig i wella gwasanaethau gofal llygaid, sy'n cwmpasu gwasanaethau ysbytai a chymunedol, sy'n ceisio mynd i'r afael â heriau cyfredol a thymor hwy; ac
- mae cynlluniau gofal llygaid y Bwrdd Iechyd yn canolbwyntio digonol ar wella effeithlonrwydd a chynhyrchiant ei wasanaethau.

- 24 Gwelsom, **er gwaethaf arwyddion o welliant, bod cynllunio gwasanaethau gofal llygaid lleol yn parhau i ganolbwyntio ar y tymor byr, ac mae ymdrechion i wella cynhyrchiant ac effeithlonrwydd wedi arwain at ganlyniadau cymysg.**

Cynlluniau gofal llygaid lleol

Mae'r Bwrdd Iechyd yn gweithredu ar bwysau tymor byr ond mae angen cynllun hirdymor i helpu i sicrhau bod gwasanaethau gofal llygaid yn diwallu anghenion presennol a chynyddol yn y dyfodol.

- 25 Mae'r Bwrdd Iechyd yn cymryd camau i fynd i'r afael â'r rhwystrau i wella gwasanaethau gofal llygaid. Mae'r rhain yn cynnwys galw cynyddol, dim digon o staff a gweithlu sy'n heneiddio, problemau diwylliant yn y gweithle, a systemau ac ystadau digidol gwael. Yn fwy diweddar, creodd toeau anniogel yn Ysbyty Tywysoges Cymru, lle mae gwasanaethau llygaid wedi'u lleoli, broblem frys.
- 26 Mae cynlluniau presennol y Bwrdd Iechyd yn canolbwyntio'n bennaf ar gamau tymor byr i ddelio â phroblemau uniongyrchol a lleihau rhestrau aros hir. Mae'r rhain yn cynnwys gosod SurgiCube i gynyddu capasiti theatr ac allanoli gweithdrefnau oculoplastig, retina meddygol a cataract. Mae yna hefyd gynlluniau wedi'u targedu i dorri aros hir a chefnogi gwaith cataract rhanbarthol. Mae'r rhain, ynghyd â chamau eraill i wella gweithgarwch a chapasiti gwasanaeth, yn realistig ac yn gyraeddadwy.
- 27 Ar hyn o bryd, fodd bynnag, nid oes gan y Bwrdd Iechyd gynllun gofal llygaid trosfwaol i lywio gwella gwasanaethau hirdymor a mynd i'r afael â'r heriau hyn. Yn hytrach, mae ganddo ddull tameidiog gyda blaenoriaethau gofal llygaid wedi'u hymgorffori mewn cynlluniau neu ddogfennau eraill. Mae'r rhain yn cynnwys ei Gynllun Tymor Canolig Integredig (IMTP), ei raglen Cynhyrchiant, Gwella a Thrawsnewid gofal wedi'i gynllunio, camau gweithredu i weithredu llwybrau 'WGOS' Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol Cymru⁴, ac argymhellion gan adolygiadau Getting It Right Time First Time (GIRFT) ac Arolygiaeth Iechyd Cymru (AGIC) o wasanaethau offthalmoleg.

⁴ Mae llwybr WGOS (Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol Cymru) yn fframwaith strwythuredig sydd wedi'i gynllunio i wella gwasanaethau gofal llygaid yng Nghymru.

- 28 Ym mis Ionawr 2025, derbyniodd y Pwyllgor Cyflawni Gweithredol ddiweddariad a oedd yn nodi rhai syniadau ar gyfer dull mwy cynaliadwy. Roedd y rhain yn cynnwys canoli gwasanaethau cataracta yn Ysbyty Tywysoges Cymru, cyflwyno model cataracta un stop, ehangu clinigau rhithwir, creu hwb glawcoma, a gweithredu llwybrau WGOS. Er y gallai'r camau hyn helpu i wella gwasanaethau yn y tymor hir, nid oes un cynllun gofal llygaid o hyd. Mae hyn yn ei gwneud hi'n anodd gweld gweledigaeth hirdymor y Bwrdd Iechyd, a yw'r newidiadau'n fforddiadwy, a phryd y byddant yn cael eu cyflawni. Nododd ein hadolygiad gofal cynlluniedig diweddar hefyd yr angen i gryfhau'r galw tymor hwy a chynllunio capasiti, i gefnogi datblygiad gwasanaethau gofal llygaid cynaliadwy. O ystyried pwysau parhaus, dylai'r Bwrdd Iechyd ddatblygu cynllun gofal llygaid a gymeradwywyd gan y Bwrdd ar frys i lywio gwelliannau hirdymor, cynaliadwy (**Argymhelliad 4**).

Cynlluniau ar gyfer gwella effeithlonrwydd gwasanaeth

Er bod y Bwrdd Iechyd yn cymryd camau i wella effeithlonrwydd ei wasanaethau gofal llygaid, mae angen iddo wella cynhyrchiant llawfeddygol a lleihau aneffeithlonrwydd cleifion allanol.

- 29 Mae Cynllun Tymor Canolig Integredig 2025-28 y Bwrdd Iechyd yn canolbwyntio ar wneud gwasanaethau'n fwy effeithlon, olrhain perfformiad ac yn tynnu sylw at welliannau penodol ar gyfer cynhyrchiant gofal llygaid. Mae'r gwaith hwn i fynd â'r camau hyn ymlaen yn rhan o'r Rhaglen Cynhyrchiant, Gwella a Thrawsnewid. Mae'r Grŵp Gwella Gwasanaethau yn goruchwyllo'r dull effeithlonrwydd, sy'n seiliedig ar argymhellion GIRFT. Y prif flaenoriaethau yw:
- gwella rheoli rhestrau aros;
 - moderneiddio gwasanaethau cleifion allanol a gwasanaethau cyn-asesu; a
 - gwneud y defnydd gorau o gapasiti theatr.
- 30 Mae tystiolaeth yn dangos ffocws cryfach ar effeithlonrwydd gwasanaethau, sy'n dechrau gweld gwelliant mewn rhai meysydd, er nad yw'n cyrraedd targedau. Rhwng Ebrill a Hydref 2025⁵:
- Did Not Attend rate for new ophthalmology outpatients improved from 9% to 7%, though still missing 5% or less target;
 - gostyngodd cyfraddau defnyddio theatrau ychydig o 77% i 75%, y targedau yw 85%; ac
 - Mae dechrau hwyr cyfartalog yn y theatr lawdriniaeth wedi gostwng (gwella) o 57% i 32%, a gorffeniadau cynnar o 40% i 33%, er mai'r targedau yw targed o 10% neu lai.

⁵ Rhaglen Cynhyrchiant, Gwella a Thrawsnewid - Grŵp Gwella Gwasanaethau Offthalmoleg, Hydref 2025.

- 31 Mae'r Grŵp Cyngori Gweinidogol ar Berfformiad a Chynhyrchiant GIG Cymru wedi argymhell lleihau gwahaniaethau diangen mewn amseroedd aros a defnyddio arfer gorau mewn rheoli theatrau. Un argymhelliad allweddol yw sefydlu Byrddau Optimeiddio Theatrau Lleol i wella'r ffordd y defnyddir theatrau. Mae hyn yn cynnwys dilyn arfer gorau ar gyfer nifer yr achosion fesul sesiwn theatr. Ar gyfer llawdriniaeth llygaid, y safon yw:
- 10 llawdriniaeth cataracta mewn sesiwn 4 awr, neu
 - 8 llawdriniaeth os yw'n sesiwn hyfforddi.
- 32 Mae'r Bwrdd Iechyd yn cydnabod bod angen iddo wella cynhyrchiant llawfeddygol. Mae ei IMTP 2025-28 yn nodi ei fod yn cyflawni tua 4-5 llawdriniaeth cataract ar restr llawfeddygol ar gyfartaledd. Mae wedi gosod targed ar gyfer 7 gweithdrefn cataract ar 90% o'r rhestrau erbyn Medi 2025. Er mwyn cefnogi hyn, mae'r Bwrdd hefyd yn symleiddio atgyfeiriadau fel bod pob achos cataract newydd yn cael ei restru'n uniongyrchol ar gyfer triniaeth erbyn Medi 2025.

Trefniadau arweinyddiaeth a llywodraethu

- 33 Mae trefniadau arweinyddiaeth a llywodraethu clir yn allweddol i gefnogi gwella gwasanaethau a reolir yn dda. Fe wnaethom ystyried a yw'r Bwrdd Iechyd wedi:
- atebolrwydd gweithredol, gweithredol a chlinigol clir ac effeithiol;
 - goruchwyllo a chraffu priodol ar lefel Bwrdd a phwyllgor; a
 - threfniadau priodol i ddal, rheoli a goruchwyllo risgiau gweithredol a chorfforaethol.
- 34 Canfuom fod **gan y Bwrdd Iechyd arweinyddiaeth weithredol a chlinigol glir a goruchwyliaeth dda ar lefel Bwrdd o wasanaethau gofal llygaid aciwt tymor byr a risgiau cysylltiedig.**

Arweinyddiaeth weithredol a chlinigol

Mae strwythurau gweithredol, clinigol a gweithredol clir ac arweinyddiaeth i yrru gwelliannau mewn gwasanaethau gofal llygaid aciwt.

- 35 Mae gan y Bwrdd Iechyd arweinyddiaeth glir ar gyfer gwasanaethau gofal llygaid. Mae'r Prif Swyddog Gweithredu, gyda chefnogaeth dau ddirprwy, yn gyfrifol am ofal ysbyty a gofal sylfaenol. Mae offthalmoleg yn eistedd o fewn y gyfarwyddiaeth llawfeddygaeth arbenigol o dan y grŵp gofal wedi'i gynllunio. Mae'r gwasanaeth yn cael ei arwain gan dîm sy'n cynnwys rheolwr gwasanaeth, cyfarwyddwr clinigol ac uwch nyrs, sydd hefyd yn arwain adolygiadau niwed. Ym maes gofal sylfaenol, mae'r arweinydd optometreg gymunedol yn cyflwyno cynlluniau Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol Cymru, dan oruchwyliaeth y Cyfarwyddwr Clinigol Offthalmoleg. Mae'r Bwrdd Iechyd yn adrodd bod ganddo berthynas waith dda gydag optometryddion cymunedol.
- 36 Gwelsom oruchwyliaeth weithredol a gweithredol dda o berfformiad offthalmoleg. Mae perfformiad yn cael ei adolygu'n rheolaidd trwy adolygiadau perfformiad

cyfarwyddiaeth y Prif Swyddog Gweithredu, cyfarfodydd rhestr aros wythnosol a chyfarfodydd lefel gwasanaeth. Fel y nodwyd yn gynharach, mae Offthalmoleg hefyd yn un o ffrydiau gwaith y Rhaglen Cynhyrchiant, Gwella a Thrawsnewid, sydd hefyd â strwythur llywodraethu ac adrodd clir.

- 37 Mae goruchwyliaeth rheoli yn canolbwyntio ar wella amseroedd aros ac effeithlonrwydd gwasanaeth, er eu bod yn ganolbwyntio ar y gwasanaethau tymor byr ac ysbyty. Mae hyn yn tynnu sylw at bwysigrwydd datblygu cynllun gofal llygaid troswaol, sy'n caniatáu gwelliannau gwasanaeth tymor hwy ar draws llwybrau aciwt a chymunedol. Dylai'r Grŵp Cydweithredol Gofal Llygaid newydd ddarparu'r strwythur i oruchwyllo'r cynlluniau, datblygu a chyflawni.

Goruchwyliaeth bwrdd a phwyllgor

Er bod goruchwyllo gwasanaethau gofal llygaid gan y Bwrdd a'r pwyllgor yn rhesymol, mae lle i wella sut mae pwyllgorau'n goruchwyllo gwasanaethau offthalmoleg gan gynnwys ei adroddiad sbotolau a'r diweddariadau cynnydd ar adolygiad offthalmoleg GIRFT.

- 38 Canfuom fod y Bwrdd a'i bwyllgorau yn darparu goruchwyliaeth resymol o wasanaethau offthalmoleg. Mae'r Pwyllgor Cyflenwi Gweithredol (ODC) yn derbyn diweddariadau arferol trwy'r dangosfwrdd perfformiad integredig, sy'n dadansoddi perfformiad offthalmoleg, yn ogystal ag adroddiadau IMTP chwarterol a diweddariadau ar ofal wedi'i gynllunio, gofal sylfaenol a gwasanaethau cymunedol. Mae'r pwyllgor hefyd yn derbyn diweddariadau rheolaidd ar weithredu llwybrau WGOS trwy adroddiadau cynnydd IMTP chwarterol, gan alluogi goruchwyllo symud gwasanaethau gofal llygaid priodol i'r gymuned. Mae'r Pwyllgor Ansawdd, Diogelwch a Phrofiad (QSE) hefyd yn derbyn adroddiad offthalmoleg rheolaidd, trwy adroddiadau uchafbwyntiau ei grŵp gofal, traciwr gwella offthalmoleg AGIC, a'r dangosfwrdd ansawdd. Mae'r ddau bwyllgor yn goruchwyllo risgiau gwasanaethau gofal llygaid.
- 39 Er bod adroddiadau rheolaidd ar berfformiad, risg ac ansawdd, mae'r diweddariadau yn lefel uchel. Ym mis Medi 2023, derbyniodd y Pwyllgor Ansawdd, Diogelwch a Phrofiad adroddiad sbotolau neu ddwfn ar yr ôl-groniad offthalmoleg. O ystyried y lefel barhaus o risg sy'n gysylltiedig ag aros offthalmoleg hir, dylai'r Pwyllgor Ansawdd, Diogelwch a Phrofiad a/neu'r Pwyllgor Cyflenwi Gweithredol dderbyn adroddiad sbotolau wedi'i ddiweddarau (**Argymhelliad 5**).
- 40 Cyhoeddwyd Adolygiad Gwasanaeth Offthalmoleg cenedlaethol AGIC yn 2017, ochr yn ochr â chynllun gweithredu penodol ar gyfer y Bwrdd Iechyd. Mae diweddariadau arferol ar yr adolygiad hwn yn dal i gael eu rhannu gyda'r Pwyllgor Ansawdd, Diogelwch a Phrofiad, sy'n awgrymu bod cynnydd mewn ymateb i argymhellion wedi bod yn araf. Mewn cyferbyniad, ychydig o ddiweddariadau sydd ar gynnydd adolygiad offthalmoleg GIRFT, er ein bod yn deall bod camau gweithredu'n cael eu monitro trwy'r Grŵp Gwella Gwasanaethau Offthalmoleg (**Argymhelliad 6**).

Trefniadau rheoli risg

Mae risgiau gwasanaeth gofal llygaid gweithredol yn gyffredinol yn cael eu rheoli'n dda.

- 41 Mae cofrestr risg offthalmoleg y Bwrdd Iechyd yn adlewyrchu'r prif faterion gweithredol sy'n effeithio ar wasanaethau gofal llygaid. Mae'r rhain yn cynnwys capasiti gwasanaeth cyfyngedig, cleifion yn cael eu cyfeirio at wasanaethau monitro retina arbenigol nad ydynt ar waith eto, a phrinder ymgynghorwyr glawcoma. Mae goruchwyliaeth rheolaidd, atebolrwydd clir a diweddarau risgiau gwasanaeth. Fodd bynnag, mae rhai o'r risgiau hyn wedi bod ar y gofrestr ers blyneddau lawer, sy'n awgrymu nad yw'r camau lliniaru yn mynd i'r afael â'r materion yn llawn.
- 42 Tan yn ddiweddar, roedd offthalmoleg yn cael ei dosbarthu fel gwasanaeth risg uchel ar gofrestr risg sefydliadol y Bwrdd Iechyd oherwydd capasiti cyfyngedig a risg o niwed i gleifion glawcoma. Ers hynny mae wedi cymryd camau i leihau'r risg hon, gan gynnwys sefydlu staffio clinigol, lleihau absenoldeb staff, sicrhau cyllid ychwanegol ar gyfer apwyntiadau dilynol, a gwasanaethau allanol. O ganlyniad, israddiwyd y risg ym mis Mawrth 2025. Fodd bynnag, mae offthalmoleg yn dal i ymddangos yn Fframwaith Sicrwydd y Bwrdd o dan bryderon ehangach ynghylch gallu'r Bwrdd Iechyd i ateb y galw am ofal wedi'i gynllunio, er bod y sgôr risg wedi gwella yn dilyn camau llwyddiannus.

Perfformiad offthalmoleg

- 43 Fe wnaethom ddadansoddi perfformiad a thueddiadau rhestr aros offthalmoleg i benderfynu a yw'r Bwrdd Iechyd yn bodloni blaenoriaethau Gweinidogol a thargedau cenedlaethol Llywodraeth Cymru sy'n gysylltiedig â lleihau rhestrau aros hir. Mae'r targedau fel a ganlyn:
- nid oes unrhyw un yn aros mwy na blwyddyn am eu hapwyntiad cleifion allanol cyntaf erbyn diwedd 2022 (dyddiad targed wedi'i ddiwygio i fis Rhagfyr 2023);
 - dileu nifer y bobl sy'n aros yn fwy na dwy flynedd yn y rhan fwyaf o arbenigeddau erbyn Mawrth 2023 (dyddiad targed wedi'i ddiwygio i fis Mawrth 2026); a
 - dileu nifer y bobl sy'n aros yn hirach na blwyddyn yn y rhan fwyaf o arbenigeddau erbyn Gwanwyn 2025.
- 44 Yn ogystal, mae gwasanaethau offthalmoleg yn cael eu mesur gan ddefnyddio'r mesur gofal llygaid. Mae hyn yn mesur maint yr oedi i'r cleifion hynny sydd â'r mwyaf o berygl o niwed oherwydd oedi mewn triniaeth. Mae'r dull hwn yn cael ei esbonio yn **Arddangosyn 4**.
- 45 Canfuom, **er bod aros hir dros ddwy flynedd ar gyfer offthalmoleg wedi lleihau'n sylweddol, mae'r Bwrdd Iechyd yn parhau i fod yn brin o dargedau Llywodraeth Cymru ar gyfer y mesur gofal llygaid a chleifion sy'n aros dros flwyddyn.**

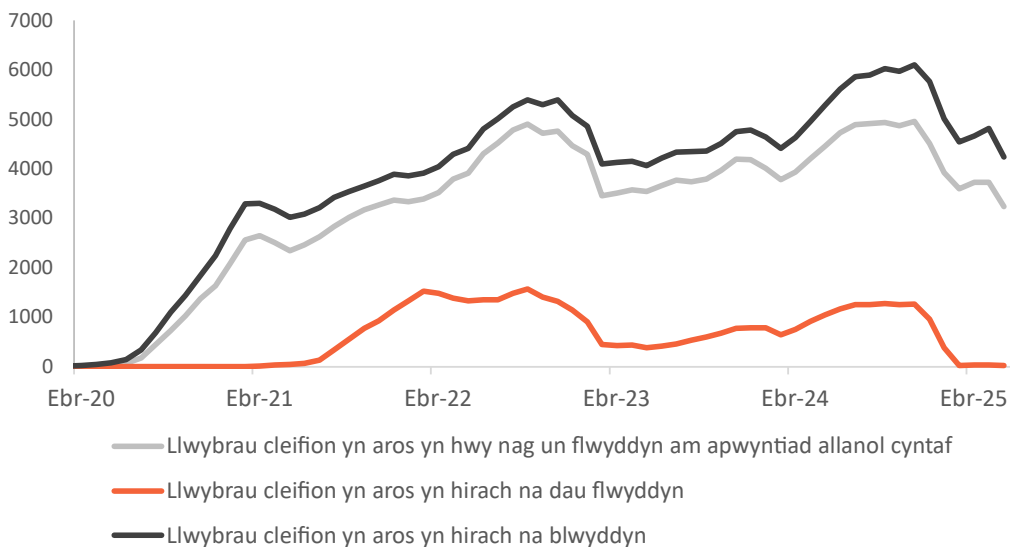
Perfformiad yn erbyn targedau gofal wedi'i gynllunio gan Lywodraeth Cymru

Er bod y Bwrdd Iechyd wedi lleihau ei aros 'dwy flynedd' hiraf yn sylweddol, mae ganddo nifer fawr o gleifion gofal llygaid yn aros am amser hir.

- 46 **Mae Arddangosyn 3** yn dangos perfformiad y Bwrdd Iechyd yn erbyn targedau rhestr aros gofal arfaethedig Llywodraeth Cymru. Ym mis Mehefin 2025, roedd gan y Bwrdd Iechyd:
- 4,243 o gleifion sy'n aros yn fwy na blwyddyn ar y rhestr aros offthalmoleg;
 - 3,239 o gleifion yn aros yn fwy na blwyddyn am eu hapwyntiad cleifion allanol offthalmoleg cyntaf; a
 - 24 o gleifion sy'n aros mwy na dwy flynedd ar y rhestr aros offthalmoleg.
- 47 Mae perfformiad ar draws y tri mesur wedi gwaethygu ers y pandemig. Bu rhywfaint o welliant o fis Ionawr 2025 ymlaen, yn enwedig mewn perthynas â lleihau aros dros ddwy flynedd. Mae'r gwelliannau yn cyd-fynd â rhagor o gyllid ychwanegol nad yw'n rheolaidd gan Lywodraeth Cymru i fynd i'r afael ag aros cataract hir. Dros y ddwy flynedd ddiwethaf, mae nifer y cleifion sy'n aros am driniaeth wedi codi o tua 13,000 i bron i 16,000. Mae'r twf hwn ochr yn ochr â'r tueddiadau hirdymor a nodwyd yn **Arddangosyn 3** yn awgrymu bod angen datrysiad cynaliadwy ar y Bwrdd Iechyd i fynd i'r afael â aros hir, a lefel gyffredinol aros.

Arddangosyn 3: nifer y cleifion offthalmoleg sy'n aros am fwy na dwy flynedd a blwyddyn, Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg

Nifer y llwybrau cleifion sy'n aros

Ffynhonnell: Atgyfeirio at amseroedd triniaeth, Llywodraeth Cymru

Mae gofal llygaid yn mesur perfformiad rhestr aros

Mae'r Bwrdd Iechyd wedi methu â chyrraedd targed mesur gofal llygaid Llywodraeth Cymru, gan syrthio yn sylweddol is na'r targed o 95%.

48 Yn ogystal â'r rhestr aros atgyfeirio at amser triniaeth, mae GIG Cymru yn adrodd bod cleifion yn aros i'r rhai sydd fwyaf mewn perygl o niwed oherwydd oedi. **Mae Arddangosyn 4** yn darparu esboniad sylfaenol o'r mesur hwn.

Arddangosyn 4: Cyflwyniad sylfaenol i'r mesur gofal llygaid

Cyflwynodd Llywodraeth Cymru y mesur gofal llygaid i helpu i flaenoriaethu'r rhai sydd fwyaf mewn perygl o niwed o ganlyniad i oedi wrth gael mynediad at wasanaethau.

Mae cleifion offthalmoleg yn cael eu hasesu ar sail eu cyflwr ac yna rhoddir dyddiad targed i'w weld. Os yw claf sy'n cael ei gategoreiddio fel y risg uchaf (R1)⁶ yn aros 25% yn hirach na'r dyddiad targed a aseswyd yn glinigol, yna mae'n cyfrif fel torri.

⁶ Gelwir y risg uchaf yn Ffactor Risg 1 neu R1. Mae categori R1 ar gyfer cleifion sydd wedi'u hasesu fel rhai sydd mewn perygl o niwed anadferadwy neu ganlyniad andwyol sylweddol pe bai eu dyddiad targed yn cael ei golli.

Enghraifft: Mae gan Mrs Jones AMD gwlyb ac mae wedi cael ei hasesu'n glinigol fel bod angen ei gweld mewn 4 wythnos. Mae Mrs Jones yn aros ychydig dros 6 wythnos – felly mae'r targed wedi'i dorri. O fewn 5 wythnos, ni fyddai hyn wedi bod yn dorri.

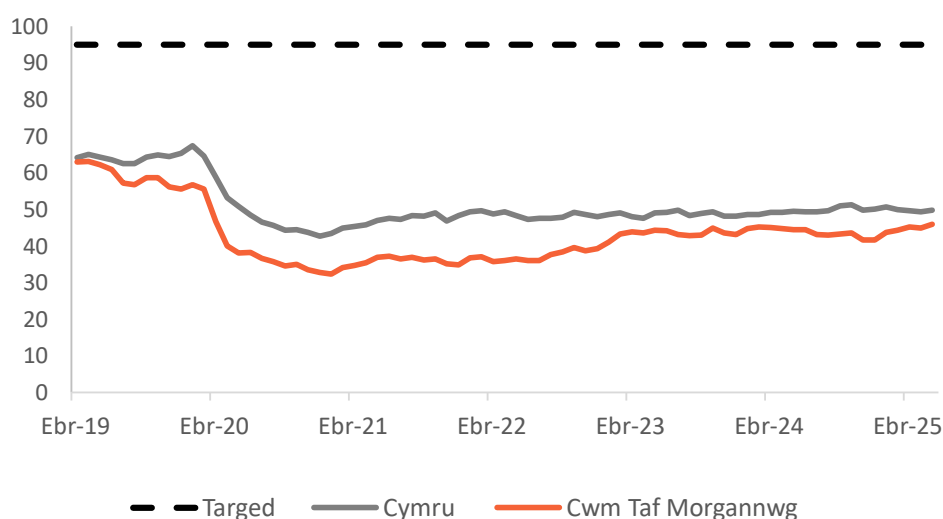
Y targed cenedlaethol yw i 95% o gleifion ar restr aros y Mesur Gofal Llygaid gael eu gweld erbyn eu dyddiad targed neu o fewn 25% y tu hwnt i'w dyddiad targed.

Ffynhonnell: Archwilio Cymru

- 49 **Mae Arddangosyn 5** yn dangos perfformiad yn erbyn targed mesur gofal llygaid Llywodraeth Cymru. Mae'r Bwrdd Iechyd yn perfformio'n gyson yn is na chyfartaledd Cymru ac nid yw erioed wedi cyrraedd y targed cenedlaethol o 95%, ym mis Mehefin 2025 perfformiad oedd 46%. Mae gan gleifion a nodwyd fel Ffactor Risg Iechyd R1 risg posibl uwch o niwed a cholli golwg parhaol. Mae perfformiad y Bwrdd Iechyd yn erbyn y mesur gofal llygaid yn parhau i fod yn bryder sylweddol ac yn golygu bod risg wirioneddol a pharhaus o gleifion yn dod i niwed y gellir ei osgoi ac yn dioddef colli golwg anadferadwy.

Arddangosyn 5: canran y cleifion gofal llygaid a welwyd erbyn eu dyddiad targed neu o fewn 25% y tu hwnt i'w dyddiad targed, Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg

Canran o fewn y dyddiad targed

Ffynhonnell: Perfformiad y Mesur Gofal Llygaid, Llywodraeth Cymru

Rheoli'r risg o niwed

- 50 Hyd nes y gall y Bwrdd lechyd reoli ei restrau aros offthalmoleg yn gynaliadwy, mae atgyfeirio at driniaeth a pherfformiad mesur gofal llygaid yn parhau i fod yn bryder sylweddol. Bydd hyn yn debygol o barhau i roi rhai cleifion mewn mwy o berygl o niwed y gellir ei osgoi a cholli golwg anadferadwy. Gall cyflyrau llygaid cleifion waethgu wrth aros, gan achosi poen, gorbryder, effeithio ar ansawdd eu bywyd a'u gallu i weithio neu ofalu am eraill. Mae'n bwysig bod y Bwrdd lechyd yn rheoli niwed sy'n gysylltiedig ag oedi hir ar restrau aros. Fe wnaethom ystyried a yw'r Bwrdd lechyd:
- Mae ganddo brosesau effeithiol i gofnodi ac adrodd ar achosion o niwed sy'n deillio o oedi rhestr aros gofal llygaid; ac
 - yn cymryd camau priodol i reoli'r risg o niwed i gleifion, yn enwedig colli golwg.
- 51 Canfuom, **er bod y Bwrdd lechyd yn rheoli'n rhagweithiol y risg o niwed sy'n deillio o oedi ar restr aros offthalmoleg, mae tystiolaeth bod rhai cleifion yn profi niwed y gellir ei osgoi.**
- 52 Mae'r Bwrdd lechyd wedi cyflwyno prosesau i helpu i reoli'r risg o niwed i gleifion sy'n cynnwys gweithdrefnau cynnar trwy archebu staff. Mae hefyd wedi datblygu Gweithdrefn Weithredu Safonol ar gyfer canfod niwed offthalmoleg, sy'n cynnwys graddio maint niwed llygaid wrth ymgymryd â phrofion diagnostig. Er mwyn cefnogi'r gwaith hwn ymhellach, mae'r Bwrdd lechyd yn bwriadu penodi 'Swyddog Fail-Safe' a fydd yn helpu i reoli staff rheoli cleifion glawcoma risg uwch yn fwy effeithiol.
- 53 Mae gan y Bwrdd lechyd brosesau priodol ar waith ar gyfer rheoli niwed sy'n gysylltiedig ag offthalmoleg, mae'r rhain yn cael eu rheoli ar lefel weithredol, grŵp gofal a Thîm Diogelwch Cleifion. Mae gan y gwasanaeth sawl ffordd o nodi ac adolygu niwed, gan gynnwys Arweinydd Llywodraethu pwrpasol sy'n adolygu niwed cyfredol a gorffennol a gofnodwyd ar y system DATIX. Mae niwed cymedrol a difrifol yn cael ei ddwysáu i'r Panel Adolygu Niwed Offthalmoleg, ac mae niwed difrifol hefyd yn cael ei adrodd i Lywodraeth Cymru. Gall rhai achosion sbarduno Dyletswydd Gonestrwydd neu broses digwyddiadau difrifol Llywodraeth Cymru. Mae'r achosion hyn yn aml yn cynnwys cyfarfodydd amlddisgyblaethol a 'huddles diogelwch' i sicrhau adolygiad a dysgu trylwyr.
- 54 Adroddodd y Bwrdd lechyd ei fod rhwng Ebrill a Medi 2025 wedi adrodd pum digwyddiad difrifol sy'n gysylltiedig ag offthalmoleg, wedi nodi saith digwyddiad yn ymwneud â niwed gwirioneddol a derbyn 15 pryder. Rydym wedi gweld tystiolaeth o'r Pwyllgor Ansawdd, Diogelwch a Phrofiad yn derbyn diweddariadau lefel uchel ar niwed offthalmoleg, yn benodol digwyddiadau a adroddir yn genedlaethol (NRI). Er enghraifft, ym mhwyllgor Tachwedd 2024 adroddwyd am naw NIR sy'n gysylltiedig ag offthalmoleg a dau ym mhwyllgor Ionawr 2025. Mae'r rhain yn cael eu hadrodd yn bennaf trwy adroddiad uchafbwyntiau grŵp gofal cynlluniedig. Er bod y Bwrdd lechyd yn defnyddio gwersi a ddysgwyd i wella gofal, mae amseroedd aros hir yn dal i fod yn risg sylweddol i rai cleifion.

Atodiad 1

Dulliau archwilio

Mae Arddangosyn 6 yn nodi'r dulliau a ddefnyddiwyd gennym i gyflwyno'r gwaith hwn. Mae ein tystiolaeth yn seiliedig ar y wybodaeth a dynnwyd o'r dulliau isod.

Elfen o ddulliau archwilio	Disgrifiad
Dogfennau	Fe wnaethom adolygu ystod o ddogfennau, gan gynnwys: • Cynlluniau Tymor Canolig Integredig 2024-27 a 2025-28 • Cynlluniau cyflawni/gweithredu ac adroddiadau cynnydd • Papurau'r Pwyllgor Ansawdd a Diogelwch • Papurau'r Pwyllgor Cyflawni Gweithredol • Offthalmoleg yn niweidio gweithdrefn weithredu safonol • Adolygiad GIRFT y Bwrdd Iechyd • Agendâu a thermau cylch gorchwyl y bwrdd llywio a'r rhaglen • Cofrestr risg ac adrodd SBAR • Dogfennaeth ar y defnydd o gyllid Llywodraeth Cymru • Strategaeth Offthalmoleg Ranbarthol, dogfennaeth rheoli rhaglenni cysylltiedig ac adroddiadau cynnydd • Cynlluniau ariannol offthalmoleg ranbarthol • Cynllun cataractau rhanbarthol • Cynllunio Galw a Chapasiti Rhanbarthol
Cyfweliadau	Fe wnaethom gyfweld â'r canlynol: • Prif Swyddog Gweithredu • Cyfarwyddwr Meddygol Gweithredol • Cyfarwyddwr Gweithredol Nyrsio a Dirprwy Brif Swyddog Gweithredol • Ymgynghorydd Offthalmoleg a Chyfarwyddwr Clinigol Offthalmoleg • Rheolwr Cyfarwyddiaeth, Rheolwr Gwasanaeth Offthalmoleg a Dermatoleg, a Rheolwr Rhestr Aros Arweiniol Offthalmoleg • Pennaeth Cynllunio ar gyfer Gofal Cynlluniedig

Elfen o ddulliau archwilio	Disgrifiad
	• Adolygiadau Uwch Nyrs ac Arweinydd Offthalmoleg ar gyfer Offthalmoleg yn niweidio • Cadeirydd y Pwyllgor Ansawdd a Diogelwch • Cyfarwyddwr Gweithrediadau • Optometrydd Clinigol • Offthalmolegydd Ymgynghorol ar gyfer Clefyd Macwlaidd a Llygaid Diabetig
Arsylwadau	Gwnaethom arsylwi Bwrdd Rhaglen Offthalmoleg Ranbarthol De-ddwyrain Cymru
Dadansoddi data	Fe wnaethom ddadansoddi data gwasanaethau offthalmoleg allweddol ar: • Perfformiad y rhestr aros • Atgyfeiriadau • gweithlu meddygol • gweithgarwch ac effeithlonrwydd cleifion allanol a chleifion mewnol • canslo llawfeddygol • derbyniadau cleifion mewnol ac achosion dydd

Atodiad 2

Meini prawf archwilio

Arddangosyn 7: prif gwestiwn archwilio - A oes gan y Bwrdd lechyd drefniadau effeithiol i wella gwasanaethau gofal llygaid?

Cwestiynau Lefel 2	Cwestiynau lefel 3	Meini prawf archwilio (sut mae da yn edrych)
A oes gan y Bwrdd lechyd gynlluniau realistig i wella gwasanaethau gofal llygaid ar lefel ranbarthol a lleol?	A oes gan y Bwrdd lechyd gynllun cytunedig i wella gwasanaethau gofal llygaid, sy'n cwmpasu gwasanaethau ysbytai a chymunedol, sy'n ceisio mynd i'r afael â heriau cyfredol a hirdymor?	- Mae gan y Bwrdd lechyd gynllun gofal llygaid clir, sydd wedi'i gymeradwyo ar lefel y Bwrdd sydd: - yn ceisio mynd i'r afael â heriau presennol ac yn y dyfodol gyda'r bwriad o ddatblygu gwasanaethau gofal llygaid cynaliadwy; ac - yn cefnogi cyflawni amcanion/blaenoriaethau strategol y Bwrdd lechyd ac yn cyd-fynd â'r uchelgeisiau a nodir mewn strategaethau/cynlluniau a deddfwriaeth genedlaethol. - Mae'r cynllun gofal llygaid yn adlewyrchu'n briodol gynlluniau rhanbarthol, y mae'r Bwrdd lechyd yn buddsoddi ynddynt, sy'n anelu at ddarparu gwasanaethau offthalmoleg gynaliadwy ar sail ranbarthol.
	A yw cynllun gofal llygaid y Bwrdd lechyd yn realistig?	- Mae'r cynllun llygaid yn cael ei gefnogi gan gynllun cyflawni clir gyda chymau gweithredu a cherrig milltir clir. - Mae'r cynllun gofal llygaid yn seiliedig ar y galw presennol a rhagamcanedig yn y dyfodol am wasanaethau. - Mae cynlluniau capasiti yn seiliedig ar lefelau realistig uchelgeisiol o gynhyrchiant. - Mae'r cynllun yn cael ei gostio, o leiaf, ar gyfer y tymor canolig (3-5 mlynedd). - Mae'r cynllun yn gyflawnadwy o fewn yr adnoddau sydd ar gael i'r Bwrdd lechyd.

Cwestiynau Lefel 2	Cwestiynau lefel 3	Meini prawf archwilio (sut mae da yn edrych)
	A yw cynlluniau gofal llygaid y Bwrdd lechyd yn canolbwyntio digonol ar wella effeithlonrwydd a chynhyrchiant ei wasanaethau?	- Mae'r Bwrdd lechyd yn rhagweithiol yn targedu a gwella effeithlonrwydd gwasanaeth gofal llygaid mewn ystod o feysydd megis lleihau DNAs a chanslo mewn cleifion allanol a lleoliadau llawfeddygol, gwella cynhyrchiant llawfeddygol (yn enwedig cataractau), gwneud y mwyaf o'r defnydd o restr theatrau gofal llygaid, a defnyddio gweithgareddau dilynol a gychwynnir gan symptomau a chleifion. - Mae'r cynlluniau'n cynnwys mesurau perfformiad ac effeithlonrwydd cenedlaethol a lleol ac yn tynnu ar waith adolygiadau GIRFT lle bo hynny'n berthnasol. - Mae'r Bwrdd lechyd yn gweithio gydag eraill yn effeithiol i yrru gwelliannau effeithlonrwydd ehangach. - Mae'r Bwrdd lechyd yn defnyddio systemau digidol i wella effeithlonrwydd gwasanaethau. - Mae defnyddio allanoli wedi cael ei ystyried / gweithredu fel mecanwaith i helpu i leihau ôl-groniadau rhestrau aros, wedi'i gefnogi gan yr ystyriaethau angenrheidiol o werth am arian a diogelwch gwasanaethau.
A oes gan y Bwrdd lechyd drefniadau arweinyddiaeth priodol i yrru gwelliannau mewn gwasanaethau gofal llygaid a mynd i'r afael â'r rhwystrau a allai atal cynnydd?	A oes strwythurau llywodraethu ac arweinyddiaeth priodol i yrru'r gwelliannau angenrheidiol?	- Mae atebolrwydd clir gan Weithredwyr ac Uwch Reolwyr am gyflawni cynlluniau gwella gofal llygaid. - Mae arweinyddiaeth glinigol glir ar gyfer cyflawni cynlluniau gwella gofal llygaid. - Mae tystiolaeth o oruchwyliaeth weithredol o gyflwyno cynlluniau gwella gofal llygaid. - Mae tystiolaeth o oruchwyllo a chraffu ar gyflawni cynlluniau gofal llygaid yn y Pwyllgor priodol ac yn y Bwrdd. - Mae risgiau yn cael eu dal yn briodol o fewn cofrestrau risg gweithredol a chorfforaethol. - Mae mecanweithiau cynyddu ar waith os bydd gwasanaethau yn methu â bodloni safonau / targedau / cerrig milltir gofynnol.
	A yw'r Bwrdd lechyd yn nodi ac yn mynd i'r afael â'r rhwystrau i wella ei wasanaethau gofal llygaid?	Mae gan y Bwrdd lechyd ddealltwriaeth glir o'r rhwystrau a allai ei atal rhag cyflawni ei gynlluniau a'i fwriadau gwella gofal llygaid.

Cwestiynau Lefel 2	Cwestiynau lefel 3	Meini prawf archwilio (sut mae da yn edrych)
		Gall y Bwrdd Iechyd ddangos ei fod yn rhoi trefniadau ar waith i fynd i'r afael â'r rhwystrau a allai rwystro cyflawni'r cynlluniau gwella.
	A yw'r Bwrdd Iechyd yn cyflawni ei gynlluniau gwella ar gyfer gwasanaethau gofal llygaid yn effeithiol?	Gall y Bwrdd Iechyd ddangos ei fod yn gwneud cynnydd cyffredinol da wrth weithredu cynlluniau a mentrau gofal llygaid, a chyflawni cerrig milltir, targedau a mesurau canlyniadau a nodwyd yn ei gynlluniau.
A yw'r Bwrdd Iechyd yn rheoli'n weithredol y risg o niwed sy'n deillio o oedi ar y rhestr aros offthalmoleg?	A oes gan y Bwrdd Iechyd ddulliau effeithiol o gofnodi ac adrodd ar achosion o niwed sy'n deillio o oedi ar restrau aros gofal llygaid?	- Mae gan y Bwrdd Iechyd drefniadau priodol i nodi, cipio ac adrodd ar niwed sy'n gysylltiedig ag aros hir am driniaeth gofal llygaid: - Mae proses glir ar gyfer adnabod a dal niwed cleifion a achosir gan oedi i driniaeth gofal llygaid. - Mae'r Bwrdd Iechyd yn adrodd am niwed gwirioneddol a achosir gan oedi i driniaeth gofal llygaid i'w Bwyllgor Ansawdd a Diogelwch. - Mae'r Pwyllgor Ansawdd a Diogelwch yn derbyn sicrwydd bod y Bwrdd Iechyd yn dysgu o achosion o niwed i'w atal yn y dyfodol.
	A yw'r Bwrdd Iechyd yn cymryd camau priodol i reoli'r risg o niwed i gleifion, yn enwedig colli golwg?	- Mae gan y Bwrdd Iechyd system briodol i asesu cleifion ar y rhestr aros gofal llygaid i sicrhau bod y rhai sydd fwyaf mewn perygl o golli golwg yn cael eu trin yn gyntaf. - Mae'r rhestr aros gofal llygaid yn cael ei adolygu'n aml gan glinigydd i sicrhau bod risgiau clinigol yn gyfredol ac yn cael eu blaenoriaethu'n gywir. - Mae'r Bwrdd Iechyd yn rheoli anghydraddoldebau iechyd posibl mewn mynediad at wasanaethau gofal llygaid. - Mae'r Bwrdd Iechyd yn cymhwyso egwyddorion polisi hyrwyddo, atal a pharatoi Llywodraeth Cymru i helpu patentau ar restrau aros gofal llygaid.

Atodiad 3

Ymateb y rheolwyr

Mae **Arddangosyn 8** isod yn nodi ymateb y Bwrdd Iechyd i'n hargymhellion.

Argymhelliad	Ymateb y rheolwyr	Dyddiad cwblhau	Swyddog cyfrifol
A1 Er mwyn cynyddu cyflymder cyflawni, dylai partneriaid rhanbarthol gyflymu prosesau gwneud penderfyniadau ar gyfer cytuno ar achosion busnes.	Bydd y Cyd-bwyllgor Rhanbarthol (RJC) a fydd yn dod i fodolaeth tua diwedd 2025 yn symleiddio gwneud penderfyniadau rhanbarthol ar gyfer pob rhaglen ranbarthol	Rhagfyr 2025	Cadeirydd Bwrdd y Rhaglen Offthalmoleg Ranbarthol
A2 Dylai partneriaid rhanbarthol ddatblygu cynllun adnoddau, i ddeall yn well ymrwymiad gweithredol a chlinigol sydd ei angen gan bob sefydliad partner i gyflawni pob cam o'r strategaeth yn realistig.	Mae'r Cynllun Rhaglen Ranbarthol ar gyfer 25/26 yn cynnwys adolygiad gweithlu rhanbarthol ynghyd â'r adolygiadau galw a chapasiti parhaus ar gyfer pob is-arbenigedd.	Mawrth 2026	Cadeirydd Bwrdd y Rhaglen Offthalmoleg Ranbarthol
A3 Dylai partneriaid rhanbarthol gytuno ar amserlenni realistig ond	Mae'r Strategaeth Offthalmoleg Ranbarthol yn dyddio cyn y Strategaeth Glinigol Genedlaethol ar gyfer Offthalmoleg. O	Mawrth 2026	Cadeirydd Bwrdd y Rhaglen

Argymhelliad	Ymateb y rheolwyr	Dyddiad cwblhau	Swyddog cyfrifol
priodol uchelgeisiol ar gyfer tri cham Strategaeth Offthalmoleg Ranbarthol De-ddwyrain Cymru.	ganlyniad, bydd y Strategaeth Ranbarthol yn cael ei hadolygu fel rhan o gynllun y rhaglen yn 25/26, gyda phasïau ac amserlenni priodol wedi'u neilltuo i flaenoriaethau'r rhaglen		Offthalmoleg Ranbarthol
A4 Dylai'r Bwrdd lechyd ddatblygu cynllun gofal llygaid ar frys, gan geisio mynd i'r afael â heriau presennol ac yn y dyfodol. Dylai'r Bwrdd lechyd sicrhau bod y cynllun: • yn seiliedig ar y galw presennol a rhagamcanedig am wasanaethau yn y dyfodol; • yn cynnwys cynlluniau capasiti yn seiliedig ar lefelau realistig uchelgeisiol o gynhyrchiant; • wedi'i gostio, o leiaf, ar gyfer y tymor canolig (3-5 mlynedd); • wedi'i gefnogi gan gynlluniau adnoddau h.y. ariannol, gweithlu (yn enwedig staffio meddygol) a seilwaith, sy'n adlewyrchu modelau gwasanaeth cynaliadwy; • wedi'i gefnogi gan gamau gweithredu cyflawni clir a cherrig milltir; a'i gymeradwyo gan y Bwrdd.	Cwblhau a gweithredu'r Cynllun Gofal Llygaid yn seiliedig ar ddadansoddiad galw a capasiti. Cwblhau adolygiadau galw a capasiti ar gyfer camau 1, 3 a 4 a mynd i'r afael â bylchau yn ôl is-arbenigedd. Adolygu a diweddarau cynlluniau swyddi a thempledi clinigau i gynyddu gweithgarwch a sicrhau cynaliadwyedd. Canoli llawdriniaeth cataract i POWH (o 1 Medi 2025) a darparu cyfeintiau uwch trwy restrau HVLC. Gweithredu Straight to Listing o fis Medi 2025 i gynyddu capasiti cleifion allanol. Parhau â chlinigau rhithwir ar gyfer cleifion retina meddygol a macwlaidd i ehangu mynediad i gleifion allanol. Lleihau amseroedd aros cataract i 86 wythnos cam 1 cataractau erbyn diwedd Medi 25. Parhau â llawdriniaethau cataracta dwyochrog gan ddefnyddio'r Surgicube yn POWH.	Rhagfyr 2025 Medi 2025 Ionawr 2026 Medi 2025 Medi 2025 Parhaus Medi 2025 Medi 2025 Chwefror 2026 Medi 2025	Rheolwr Cyfarwyddiaeth Rheolwr PCR / Rheolwr Cyfarwyddiaeth Rheolwr Cyfarwyddiaeth Rheolwr Cyfarwyddiaeth Rheolwr Cyfarwyddiaeth Rheolwr Gwasanaeth Rheolwr Cyfarwyddiaeth Rheolwr Cyfarwyddiaeth Rheolydd gwasanaeth

Argymhelliad	Ymateb y rheolwyr	Dyddiad cwblhau	Swyddog cyfrifol
	Mwy o glinigau rhithwir ar gyfer cleifion retina meddygol a macwlaidd – unwaith eto yn cynyddu capasiti cleifion allanol. Ailgynllunio cardiaau rhestr aros ar gyfer gwell cynllunio rhestr ac adnabod achosion risg uchel. Gweithredu Comorbidities Meddygol SOP. Gweithredu Grŵp Gwella Gwasanaethau gyda ffocws ar ddefnyddio theatr, PIFU / SOS a chyfradd DNA.	Medi 2025 Medi 2025	Rheolydd gwasanaeth Rheolydd gwasanaeth Cyfarwyddwr Clinigol Rheolwr Cyfarwyddiaeth
A5 Oherwydd risgiau parhaus o aros offthalmoleg hir, dylid darparu adroddiad 'sbotolau' offthalmoleg wedi'i ddiweddarau i'r Pwyllgor Ansawdd, Diogelwch a Phrofiad a/neu'r Pwyllgor Cyflenwi Gweithredol i gefnogi goruchwyliaeth a gweithredu parhaus. Dylai'r adroddiad gynnwys:	Cynhyrchu Adroddiad Gofal Cynlluniedig ar gyfer y Pwyllgor Ansawdd, Diogelwch a Phrofiad, sy'n cwmpasu amseroedd aros, niwed, lliniaru a chynlluniau tymor hir. Parhau i ddiweddarau'n rheolaidd i gyfarfodydd IQPD gyda Llywodraeth Cymru. Cynnal adrodd am niwed a digwyddiadau drwy'r Panel Adolygu Niwed, gan sicrhau bod prosesau RCA a Dyletswydd Gonestrwydd yn cael eu dilyn.	Hydref 2025 Hydref 2025 Hydref 2025	Rheolwr Cyfarwyddiaeth / Nyrs Arweiniol Rheolwr Cyfarwyddiaeth Rheolwr Cyfarwyddiaeth

Argymhelliad	Ymateb y rheolwyr	Dyddiad cwblhau	Swyddog cyfrifol
• trosolwg cynhwysfawr o amseroedd aros offthalmoleg cyfredol; • gwybodaeth am niwed y gellir ei osgoi gan gleifion o ganlyniad i aros am driniaeth; • camau lliniaru ar waith; ac • amlinelliad o gynlluniau tymor hwy ar gyfer gwasanaethau gofal llygaid.	Gweithredu llwybrau WGOS yn llawn (Glawcoma, MR, Presgripsiynu Annibynnol, HCQ) a monitro perfformiad.	Mawrth 2026	Rheolwr Cyfarwyddiaeth / Cyfarwyddwr Clinigol
	Recriwtiwyd i swydd weinyddol band 3 i gefnogi gweithredu llwybr WGOS.	Awst 2025	Rheolwr Gwasanaeth
	Penodi arweinydd clinigol mewn Optometreg ac Orthoptydd i arwain ar weithredu llwybrau WGOS.	Mehefin 2025	Rheolwr Cyfarwyddiaeth
	Lansio llwybr HCQ a sicrhau trosglwyddo cleifion a nodwyd i ofal sylfaenol.	Tachwedd 2025	Rheolwr Cyfarwyddiaeth / Cyfarwyddwr Clinigol
	Gweithredu llwybr Glawcoma a rheoli atgyfeiriadau i bractisau optometreg.	Hydref 2025	
	Datblygu a chwblhau SOP ar gyfer llwybr Retina Meddygol a dechrau hidlo ar ôl ei gymeradwyo.	Ionawr 2025	Rheolwr Cyfarwyddiaeth
	Parhau i gyfarfodydd adolygu RTT mewnol wythnosol i fonitro is-arbenigeddau risg uchel a chynnal targedau 104 wythnos.	Parhaus	Cyfarwyddwr Clinigol
	Dilysu rhestr gan fod nifer uchel o gleifion cataractau yn cael eu categorioeddio yn amhriodol fel R1. Cytunwyd yn fewnol ar flaenoriaethu fetio i liniaru yn erbyn y risg hon. Diweddarau cofrestr risg fel Risg i gleifion oherwydd cyfaint, rhestr aros a galw am wasanaeth wedi'i ddal ar Gofrestr Risg generig yr HB.	Rhagfyr 2025 Tachwedd 2025	Cyfarwyddwr Gwasanaeth

Argymhelliad	Ymateb y rheolwyr	Dyddiad cwblhau	Swyddog cyfrifol
	Mae Ensure Planned Care Group yn darparu trosolwg o ddigwyddiadau ac NRIs i'r Pwyllgor Ansawdd, Diogelwch a Phrofiad.	Hydref 2025	Rheolwr Gwasanaeth Rheolwr Cyfarwyddiaeth Cyfarwyddwr Nyrsio
A6 Dylai'r Bwrdd lechyd ddarparu diweddariadau arferol i bwyllgor priodol ar ei gynnydd wrth weithredu argymhellion offthalmoleg GIRFT.	Darparu diweddariadau rheolaidd ar weithredu GIRFT yn y Pwyllgorau Ansawdd, Diogelwch a Phrofiad a Chyflenwi Gweithredol. Parhewch i olrhain camau gweithredu trwy'r Grŵp Rheoli Gweithredol, gan sicrhau aliniad â chynnydd IMTP.	Hydref 2025 Tachwedd 2025	Rheolwr Cyfarwyddiaeth / Cyfarwyddwr Gwasanaeth Rheolwr Cyfarwyddiaeth / Cyfarwyddwr Gwasanaeth

Archwilio Cymru

Ffôn: 029 2032 0500

Ffacs: 029 2032 0600

Ffôn testun: 029 2032 0660

E-bost: post@archwilio.cymru

Gwefan: www.archwilio.cymru

Rydym yn croesawu gohebiaeth a
galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg.

We welcome correspondence and
telephone calls in Welsh and English.